

Siaubo oazė nuobodulio dykumoje.

Charles Baudelaire¹

¹ Charles Baudelaire, *Piktybės gėlės*, iš pranc. k. vertė Sigitas Geda, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2005. (Pastabos vertėjos.)

*Apie literatūros
kritikus*

Su Beno fon Arčiboldžio kūryba Žanas Polis Peltjė pirmą kartą susidūrė per 1980-ųjų Kalėdas, jau devyniolikmetis, Paryžiaus universitete studijuodamas vokiečių literatūrą. Knyga vadinosi „D’Arsonvalis“. Jaunasis Peltjė tuomet dar nežinojo, kad romanas priklauso trilogijai (ją sudaro „Sodas“, kuriame vystoma angliška tema, „Odinė kaukė“, kurioje vyravo lenkiška tema, ir „D’Arsonvalis“, kuriame, savaime aišku, vyravo prancūziška tema), bet tas nežinojimas, vaikumai arba tuštuma, o gal apsiskaitymo spragos, pateisinamos dėl jo jauno amžiaus, nė kiek nesumenkino to knygos sukkelto apstulbimo ir susižavėjimo išpūdžio.

Nuo tos dienos (arba vėlyvos nakties, kai baigė skaityti šį pirmąjį veikalą) jis tapo Arčiboldžio kūrybos gerbėju ir leidosi į piligriminę kelionę ieškoti daugiau šio autoriaus kūrinių. Užduotis nebuvo iš lengvųjų. XX amžiaus 9-ajame dešimtmetyje, ieškant Beno fon Arčiboldžio knygų, net ir gyvenant Paryžiuje, nepavyko išvengti daugybės sunkumų. Universiteto Vokiečių literatūros katedros bibliotekoje apie Arčiboldį nebuvo beveik jokių nuorodų. Peltjė dėstytojais tokio autoriaus net nežinojo. Tik vienas prasitarė kažką apie jį girdėjęs. Po dešimties minučių Peltjė įtūžęs (netgi pasibaisėjęs) suprato, kad tas „kažkas“ yra italų dailininkas¹, ir patį dėstytoją privertęs raudonuoti sumušus visus nežinojimo rekordus.

Jis nusiuntė užklausą į Hamburgo leidyklą, kuri buvo išleidusi „D’Arsonvalį“, bet atsakymo taip ir nesulaukė. Paryžiuje nepraleido progos apeiti visus vokiečių literatūros knygynus, kiek tik pavyko rasti.

¹ Giuseppe Arcimboldo (1527–1593) – italų vėlyvojo renesanso tapytojas, grafikas, gobelenų kūrėjas. Priskiriamas prie manieristų. Šiuo metu garsus portretais, kuriuose žmonės vaizduojami sudaryti iš įvairių detalių: rakandų, vaisių, daržovių ir pan.

Arčiboldžio pavardę jis aptiko vokiečių literatūros žodyne ir viename belgų žurnale, skirtame (tik nesuprato, juokais ar rimtai) prūsų literatūrai. 1981-aisiais su trimis draugais iš fakulteto jis apsilankė Bavarijoje ir tenai, viename mažame Miuncheno Foralmštrasės knygynėlyje aptiko ir kitas dvi Beno fon Arčiboldžio knygas: plonytį, nė šimto puslapių nesiekiantį tomelį „Mici lobis“ ir jau minėtą romaną angliška tema „Sodas“.

Perskaičius šias dvi naujas knygas nuomonė, susidaryta apie Arčiboldį, tik dar labiau sustiprėjo. 1983 metais, būdamas dvidešimt dvejų, jis ryžosi pradėti versti „D’Arsonvalį“. Niekas jo neprašė to imtis. Tuometėje Prancūzijoje neatsirado nė vienos leidyklos, kuri būtų bent kiek susidomėjusi šiuo keistai pasivadinsiu vokiečių rašytoju. Peltjė pradėjo versti jo kūrybą, nes jam ji patiko, ir dėl to jautėsi laimingas, bet taip pat sugalvojo, kad šį vertimą galėtų pristatyti kaip disertaciją su įvadiniu straipsniu apie Arčiboldžio kūrybą ir – kas žino – galbūt net kaip būsimo doktorantūros darbo „kertinį akmenį“.

1984-aisiais galutinė vertimo versija buvo baigta, ir viena Paryžiaus leidykla po ilgų skaitymų, dvejojimo ir prieštarų svarstymų galiausiai sutiko išleisti Arčiboldžio romaną, kurio pardavimai, *a priori* nuspręsta, neviršys tūkstančio egzempliorių, bet po dviejų trijų prieštarų, pozityvių, netgi pompastiškų recenzijų išgraibstytas ir trijų tūkstančių tiražas atvėrė kelius antram, trečiam bei ketvirtam leidimams.

Tuo metu Peltjė jau buvo perskaitęs penkiolika šio vokiečių autoriaus knygų, dar dvi išvertęs ir kone vienbalsiai buvo laikomas didžiausiu Beno fon Arčiboldžio kūrybos žinovu visoje Prancūzijoje.

Tada Peltjė vėl prisiminė tą dieną, kai pirmąsyk perskaitė Arčiboldį, ir save – jauną ir neturtingą, gyvenantį *chambre de bonne*, kur kriauklėje rankas plaudavosi ir dantis valydavosi dar penkiolika apytamsės mansardos gyventojų, tuštindavosi į pasibaisėtiną ir apšnerkštą klozetą, veikiau panašų į pūlingą akivarą negu į tualetą, kuriuo irgi naudojosi dar penkiolika mansardos gyventojų, iš kurių kai kas, dabar jau apsirūpinę atitinkamais universiteto diplomais, sugrįžo į savo provincijas arba išsikraustė į jaukesnes vietas pačiame Paryžiuje, o keli ten taip ir liko vegetuoti, pamažu merdėdami iš pasišlykštėjimo.

Jis prisiminė save, kaip jau minėta, blyškios lempelės šviesoje asketiškai palinkusį virš vokiečių kalbos žodyną, sulysusį ir atkaklų – grynosios

valios įsikūnijimą, vien kaulai ir raumenys, nė lašelio riebalų – fanatiką, užsibrėžusį išsilaipinti patraukliame uoste, pagaliau, visai normaliai išrodantį sostinės studentą, ir tas prisiminimas apsvaigino kaip narkotikas: pravirkdė jį ir, kaip pareiškė vienas nuvalkiotas XIX amžiaus olandų poetas, atvėrė jo emocijų šliuzus, pažadinęs tai, ką iš pirmo žvilgsnio galėjai palaikyti savigaila, nors tai buvo visai kas kita (o tuomet – kas? gal įtūžis? veikiausiai), versdamas jį ne žodžiais, o skausmingais vaizdiniais mąstyti ir permąstyti savo jaunatvišką mokymosi laikotarpį, kai po vienos begalinės nakties galbūt bergždžiai jo sąmonę perskrodė dvi išvados: pirmoji – gyvenimas, kokį jis gyveno lig šiolei, baigtas; antroji – jam prieš akis vėrėsi stulbinama karjera, o kad jos spindesys neišblėstų, iš tos mansardos reikia išsaugoti vienintelį prisiminimą: stiprybę ir tvirtą valią. Tada ši užduotis jam neatrodė sunki.

Žanas Klodas Peltjė gimė 1961, o 1986 metais jau tapo Paryžiaus universiteto vokiečių kalbos ir literatūros katedros vedėju. Pjeras Morinis gimė 1956-aisiais kaimelyje netoli Neapolio, ir nors Beno fon Arčiboldžio knygą perskaitė 1976-aisiais, kitaip tariant, ketveriais metais anksčiau už Peltjė, tik 1988-aisiais išvertė pirmąjį vokiečių autoriaus romaną „Bifurcaria bifurcata“, bet jo likimas Italijos knygynuose buvo veikiau apgailėtinas negu šlovingas.

Reikia pabrėžti, kad Arčiboldžio kūrybos situacija Italijoje labai skyrėsi nuo situacijos Prancūzijoje. Be to, Morinis nebuvo pirmas jo vertėjas. O Moriniui į rankas pakliuvusio pirmojo Arčiboldžio romano „Odinė kaukė“, 1969 metais išleisto „Einaudi“ leidykloje, vertėjas buvo kažkoks Kolosimas. Po „Odinės kaukės“ Italijoje 1971-aisiais pasirodė „Europos upės“, 1973-aisiais – „Paveldas“ ir 1975-aisiais „Tobuli geležinkeliai“, o dar anksčiau, 1964-aisiais, viena Romos leidykla buvo išleidusi apsakymų rinkinį „Berlyno padugnių valdžia“, kuriame vyravo istorijos karo tematika. Taigi, negalima teigti, kad Italijoje Arčiboldis buvo absoliučiai nežinomas, nors tvirtinti, kad šis autorius turėjo didelį ar bent šiekį tokį pasisekimą, irgi nebūtų visiškai tikslu, veikiau jį galima būtų vadinti „nulinės sėkmės autoriumi“, kurio knygos dulkėjo knygynuose ant labiausiai apipelijusių lentynų, būdavo išparduodamos pusvelčiui arba slūgsodavo pamirštos leidyklų sandėliuose laukdamos giljotinos.

Žinoma, Morinio tie menki lūkesčiai, kuriuos italų skaitytojams sukėlė Arčiboldžio kūryba, neišgąsdino, todėl išvertęs „Bifurcaria bifurcata“ dviejuose Milano ir Palermo žurnaluose publikavo po vieną straipsnį apie Arčiboldžio kūrybą, vienas jų buvo apie likimą romane „Tobuli geležinkeliai“, o kitas – apie kaltės ir sąmonės kaukių gausą romane su erotikos užuomazgomis „Leté“ ir nė šimto puslapių neturinčiame „Bizijuje“ (iš tikrųjų labai panašiam į „Mici lobį“) – tą knygą Peltjė atrado sename Miuncheno knygynėlyje, o jos siužetas rėmėsi tokio Alberto Bizijaus biografija. Jis buvo Berno kantono Liucelfliū pastorius ir pamokslų autorius, pasirašinėjęs Jeremijaus Gothelfo slapyvardžiu. Abu straipsniai buvo išspausdinti, o turtingas Morinio žodynas arba gebėjimas gundančiai pristatyti Arčiboldį kaip reikšmingą figūrą pašalina visas kliūtis, ir 1991-aisiais Italijoje šviesą išvydo antras Pjero Morinio išverstas romanas „Šventasis Tomas“. Tuo laikotarpiu Morinis Turino universitete dėstė vokiečių literatūrą, gydytojais jau buvo nustatę jam išsėtinę sklerozę, ir jau buvo patyręs sensacingą ir keistą nelaimingą atsitikimą, visam gyvenimui prikausčiusį jį prie negaliųjų vežimėlio.

Manuelis Espinosa rašytoją Arčiboldį atrado kitais keliais. Kadangi už Morinį ir už Peltjė buvo jaunesnis, dvejus pirmuosius metus universitete studijavo ne vokiečių, o ispanų literatūrą, ir viena iš liūdnu to priežasčių buvo, kad Espinosa svajoto tapti rašytoju. Iš vokiečių literatūros jam buvo žinomi (ir gana menkai) tik trys klasikai: Hiolderlinas, kuris pats būdamas šešiolikos įtikėjo, kad jo likimas yra poezija, todėl ryte rijo visas poezijos knygas, kokios tik pakliūdavo po ranka; Giotė, nes paskutiniaisiais metais gimnazijoje vienas humorą mėgstantis mokytojas jam patarė perskaityti „Verteri“, kuriame jis, esą, atrastų gimišką sielą; ir Šileris, mat buvo skaitęs vieną jo pjesę. Vėliau Espinosa probėgšmais perskaitys šiuolaikinį autorių Jungerį², bet vien norėdamas prisitaikyti, kadangi Madrido rašytojai, kuriais Espinosa žavėjosi ir kurių širdies gilumoje siaubingai nekentė, be paliovos kalbėjo apie Jungerį. Taigi, galima teigti, jis žinojo tik vieną vokiečių autorių, ir tai buvo Jungeris. Iš pradžių jo kūryba Espinosai atrodė nuostabi, o kadangi didžioji dalis kūrinių buvo išversti į ispanų kalbą, nebuvo sunku

² Ernst Jünger (1895–1998) – vokiečių rašytojas, mąstytojas, karininkas, padaręs svarbių karo teorijos išvalgų. Vienas iš pagrindinių konservatyviosios revoliucijos teoretikų.

juos susirasti ir perskaityti. Jam kur kas labiau būtų patikę, jei viskas nebūtų buvę taip paprasta. Kita vertus, žmonės, su kuriais jis bendravo, ne tik dievino Jungerį, bet ir buvo jo vertėjai, tik Espinosai tai nerūpėjo, kadangi jis troško ne vertėjo, o rašytojo šlovės.

Mėnesiai ir metai, dažniausiai slenkantys tykiai ir negailestingai, jam pateikė keletą nemalonių akibrokštų, kurie privertė pakeisti ne vieną įsitikinimą. Pavyzdžiui, netrukus jis suprato, kad Jungerio gerbėjų grupelė buvo visai ne prisiekę Jungerio skaitytojai, kaip jam iš pradžių atrodė, o, kaip ir bet kuri kita grupė, priklausė nuo metų laikų kaitos: rudenį jie iš tikrųjų gilinosi į Jungerio kūrybą, bet žiemą domėjosi Barocha³, pavasarį – Ortegos⁴ filosofija, o vasarą iš baro, kuriame paprastai rinkdavosi, eidavo į gatves ir deklamuodavo bukoliškas eiles Kamilo Chose Selos⁵ garbei, tai giliai sieloje save patriotu laikantis jaunasis Espinosa būtų priėmęs nedvejodamas, jei tik tokie renginiai būtų bent kiek linksmesni, persunkti karnavaline dvasia, bet jis jokių būdu negalėjo šito priimti taip rimtai, kaip tie netikri Jungerio gerbėjai.

Labiausiai Espinosa išsiskaudino sužinojęs, kokia nuomonė grupėje sklando apie jo paties rašinius: ji buvo tokia prasta, kad vieną naktį apimtas nemigos jis pradėjo ne juokais svarstyti, ar tik tie žmonės „tarp eilučių“ nesiūlo jam pasišalinti, daugiau nebesirodyti ir nekvaršinti jiems galvos.

O dar skaudžiau buvo, kai pats Jungeris lankėsi Madride, ir gerbėjų grupelė suorganizavo jam apsilankymą Eskorialyje (nors ir keista buvo toji maestro užgaida apsilankyti Eskorialyje), bet kai Espinosa panor dalyvauti išvykoje – vaidmuo nesvarbu, – jam nebuvo leista, tarsi tie apsimetėliai Jungerio gerbėjai nelaike jo pakankamai tinkamu būti tarp vokiečių lydinčių asmenų, o gal baiminosi per kokį nors netikėtą jaunatvišką Espinosos išsišokimą atsidurti keblioje padėtyje, nors garsiai (turbūt iš pasigailėjimo) jam buvo paaiškinta, esą jis, skirtingai nei visi dalyvaujantys iškyloje su Jungeriu, nekalba vokiškai.

³ Pío Baroja y Nessi (1872–1956) – ispanų rašytojas, priklausęs vadinamajai 98-ųjų kartai (*Generación del 98*).

⁴ José Ortega y Gasset (1883–1955) – XX a. ispanų liberalas, filosofas ir eseistas, vienas žymiausių to laikmečio intelektualų Ispanijoje. Studijavo Ispanijoje ir Vokietijoje, daug keliavo po Lotynų Ameriką. Kartu su F. Nietzsche buvo vienas iš perspektyvizmo šalininkų.

⁵ Camilo José Cela (1916–2002) – ispanų karališkosios akademijos narys, 1989 m. apdovanotas Nobelio literatūros premija.

Tuo ir baigėsi Espinosos istorija su Jungerio gerbėjais. Tada užklupo vienatvė ir dažniausiai prieštaringų bei sunkiai įgyvendinamų užmojų lietus (arba liūtys). Tai buvo neįtikėtinos ir nemalonios naktys, bet Espinosa suvokė du dalykus, kurie labai jam padėjo pirmosiomis dienomis: kad niekada netaps prozininku ir kad, nors ir savotiškai, bet pasirodė esąs narsus jaunuolis.

Taip pat suvokė esąs pagiežingas, pritvinkęs apmaudo ir tiesiog pūliuojantis pykčiu, jam nieko nereikėjęs ką nors nužudyti, nesvarbu ką, kad tik palengvintų tą vienatvę per Madrido lietų bei šaltį, tačiau tą atradimą nutarė saugoti paslapyje. Sukaupęs visą ryžtą sau pripažino, jog niekada netaps rašytoju, bet iš savo netikėtai atrastos drąsos išpeš kuo didesnės naudos.

Tęsė ispanų literatūros studijas, bet papildomai pradėjo studijuoti vokiečių kalbą ir literatūrą. Naktimis miegodavo po keturias penkias valandas, o likusią paros dalį skyrė mokslams. Vokiečių filologijos studijų pabaigoje vokiškai parašė dvidešimties puslapių esė apie Verterio temos sąsajas su muzika. Ji buvo išspausdinta Madrido literatūriniame žurnale ir Getingeno universiteto žurnale. Dvidešimt penkerių baigė abi specialybes. 1990-aisiais apsigynė vokiečių literatūros daktaro disertaciją apie Beną fon Arčiboldį – ją po metų išleis viena Barselonos leidykla. Tuo metu Espinosa jau buvo nuolatinis kongresų ir apskritųjų stalų apie vokiečių literatūrą dalyvis. Vokiečių kalbą buvo įvaldęs jei ne tobulai, tai tikrai nepriekaištingai. Be to, kalbėjo angliškai ir prancūziškai. Kaip Morinis ir Peltjė, jis turėjo gerą darbą bei nemažas pajamas ir buvo gerbiamas (kiek tai įmanoma) ir studentų, ir kolegų. Niekada neišvertė nei Arčiboldžio, nei jokio kito vokiečių autoriaus kūrinio.

Be Arčiboldžio kūrybos, Morinį, Peltjė ir Espinosą siejo dar vienas bendras dalykas: visi trys pasižymėjo geležine valia. Tiesą pasakius, tarp jų buvo dar kai kas bendra, bet apie tai vėliau.

Liza Norton, priešingai, nebuvo iš tų, kurios paprastai vadinamos stiprios valios moterimis, kitaip tariant, ji nekūrė ilgalaikių ateities planų ir niekada iš paskutiniųjų dėl jų nesistengė. Ji nepaisė to, kas laikoma „tvirta valia“. Išgyvendama skausmą jo neslėpdavo, o jos džiaugsmu akimirksniu užsikrėsdavo kiti. Jai sunkiai sekėsi siekti vieno konkretaus tikslo ir nuosekliai atlikti tą tikslą vainikuojančius veiksmus. Kita vertus, nebuvo tokio patrauklaus arba geidžiamo tikslo, kad ji visa

širdimi jam pasiaukotų. Posakis „pasiekti pabaigą“, apibūdinant ką nors konkrečiai, jai atrodė tarsi niekšingi spąstai. „Pasiekti pabaigą“ šiuo atveju priešpriešinama žodžiui „gyventi“ ir retomis išimtimis – žodžiui „laimė“. Jeigu valia, kaip teigė Viljamas Džonsas, yra siejama su tam tikrais visuomenės reikalavimais, todėl lengviau yra eiti į karą negu mesti rūkyti, apie Lizą Norton buvo galima pasakyti, kad ji buvo iš tų moterų, kurioms lengviau mesti rūkyti negu eiti į karą.

Kartą kažkas tą pasakė universitete ir ją labai sužavėjo, nors Viljamą Džonsą ji pradėjo skaityti ne dėl to, nes tai neturėjo įtakos nei prieš tai, nei po to, nei apskritai. Skaitymas jai buvo tiesiogiai susijęs su malonumu, o ne su žiniomis, mįslėmis, žodžių konstrukcijomis ar jų labirintais, kaip buvo linkę manyti Morinis, Espinosa ir Peltjė.

Jos susidūrimas su Arčiboldžio kūryba nebuvo nei toks skausmingas, nei toks poetiškas kaip jų. Kai 1988-aisiais, būdama dvidešimtmetė, tris mėnesius praleido Berlyne, bičiulis vokietis pasiūlė perskaityti jai iki tol nežinomo autoriaus knygą. Pavardė pasirodė keista. Kaip suprasti, kad vokiečių rašytojas skelbtųsi itališka pavarde, ir maža to, su priešdėliu *fon*, paklausė ji to savo bičiulio, ar tai nuoroda į aukštą kilmę? Bičiulis tik patraukė pečiais. Gal tai pseudonimas, atsakė jis. Taip pat pridūrė, kad Vokietijoje neįprasta, jog vyriški vardai bei pavardės baigtųsi balse – Arčiboldi, tai dar labiau sustiprino tą keistumo įspūdį. Moteriški – taip. Bet vyriški – retenybė. Romanas „Akloji“ jai patiko, bet ne taip stipriai, kad paknopstom lėktų į knygyną ir nusipirktų visas Arčiboldžio knygas.

Po penkių mėnesių, jau vėl grįžusi į Angliją, Liza Norton nuo savo draugo vokiečio paštu gavo dovaną. Nesunku atspėti, kad tai buvo dar vienas Arčiboldžio romanas. Knygą perskaitė, jai patiko, paieškojusi daugiau šio vokiečio itališka pavarde knygų koledžo bibliotekoje surado dvi: vieną jau buvo perskaičiusi Berlyne, o kita vadinosi „Bizijus“. Perskaičius šitą iš tiesų norėjosi viską mesti ir pabėgti. Kvadratiniam kiemelyje lijo lietus, kvadratinis dangus murksojo mūsų pavyzdžiu sukurto roboto arba Dievo grimasa, o parko pievelėje ant žolių įstriži lietaus lašai vinguriavo žemyn, nors būtų taip pat reikšminga, jeigu jie būtų vinguriavę aukštyn, paskui tie įstriži (lašai) išsidėstydamo (lašų) apskritimais, kuriuos prarydavo žolę prilaukianti žemė, žolė su žeme, regis, kalbėjosi, net ne kalbėjosi, o ginčijosi, ir

jų nesuprantami žodžiai atrodė tarsi susipynę voratinkliai arba trumpučiai susikristalizavę vėmalai – sklido toks vos girdimas griekšėjimas, sakytum Norton tą popietę būtų išgėrusi ne juodosios arbatos, o kvaitulinio pejotlio antpilo.

Iš tikrųjų buvo išgėrusi tik arbatos, bet jautėsi lyg apkvaitusi, tarsi kažkoks balsas jai į ausį būtų šnabždėjęs siaubingą maldą, kurios žodžiai sklaidėsi jai vis labiau tolstant nuo koledžo, o lietus merkė jos pilką sijoną ir prakaulius kelius, dailius kulnus ir daugiau beveik nieko, nes prieš išsiskubindama į parką Liza Norton nepamiršo pasiimti skėčio.

Pirmąsyk Peltjė, Morinis, Espinosa ir Liza Norton susitiko 1994-aisiais Brėmene, šiuolaikinės vokiečių literatūros kongrese. Peltjė su Moriniu buvo pažįstami dar nuo 1989-ųjų, Vokiečių literatūros dienų Leipcige, kai VDR skaičiavo paskutinius mėnesius, o tų pačių metų gruodį jie vėl susitiko Manheime, Vokiečių literatūros simpoziume (tai buvo visiškas nesusipratimas: viešbučiai prasti, valgis šlykštus, organizacija siaubinga). Su Espinosa Morinis ir Peltjė susitiko 1990 metais, šiuolaikinės vokiečių literatūros sąskrydyje Ciuriche. Espinosa su Peltjė vėliau matėsi 1991-aisiais Mastrichte, XX amžiaus Europos literatūros temų aptarime (Peltjė tada buvo parengęs straipsnį „Heinė ir Arčiboldis: tuo pačiu keliu“, Espinosa parengė straipsnį „Ernstas Jungeris ir Benas fon Arčiboldis: skirtingi keliai“), ir galima beveik be rizikos neklystamai teigti, kad nuo tada juodu ne tik buvo pagreičiui skaitomi moksliniuose žurnaluose, bet ir tapo draugais, arba tarp jų spėjo užsimegzti kažkas panašaus į draugiškus santykius. Peltjė, Morinis ir Espinosa vėl susitiko 1992 metais, Augsburgėje vykusiame vokiečių literatūros kongrese. Visi trys pristatė mokslinius darbus apie Arčiboldį. Keletą mėnesių net buvo kalbama, kad didžiajame renginyje dalyvaus pats Benas fon Arčiboldis, mat jame, be nuolatinųjų germanistų, visada susirinkdavo gausus būrys vokiečių rašytojų bei poetų, tačiau tiesos valandai išmušus, kai iki susitikimo liko dvi dienos, Hamburgo leidykla, spausdinanti Arčiboldžio kūrinius, atsiuntė telegramą su atsiprašymu, kad autorius nedalyvaus. O pats kongresas buvo visiška nesėkmė. Peltjė manymu, vienintelis įdomus dalykas jame buvo senyvo profesoriaus iš Berlyno paskaita apie Arno Šmito⁶ (štai ir dar vienas balse

⁶Arno Schmidt (1914–1979) – vokiečių rašytojas, vertėjas.

užsibaigiantis vokiškas vardas) kūrybą ir dar šis bei tas – Espinosa jo nuomonei pritarė, o Morinis buvo santūresnis.

Laisvalaikio jie turėjo gana daug ir visą jį skyrė pasivaikščiavimo po, Peltjė nuomone, skurdžias ir neįdomias Augsburgo vietas, Espinosai tas miestas irgi pasirodė neįdomus ir skurdus, gal tik Morinį jis šiek tiek sudomino, bet apskritai buvo skurdus ir neįdomus; Peltjė su Espinosa paeiliui stūmė vežimėlyje sėdintį neįgalųjį italą, kurio sveikata tuo metu buvo ne itin gera, veikiau prasta, todėl abu draugai ir kolegos nusprendė, kad šiek tiek gryno oro jam bus tik į naudą.

Kitame vokiečių literatūros kongrese, vykusiame 1992-ųjų sausį Paryžiuje, dalyvavo tik Peltjė ir Espinosa. Buvo pakviestas ir Morinis, tačiau tuo metu dėl smarkiai pašlijusios sveikatos gydytojas jam buvo uždraudęs net ir trumpas keliones. Kongresas praėjo gana įdomiai, ir Peltjė su Espinosa, nepaisydami įtemptos dienotvarkės, vis tiek surado laiko kartu papietauti Galando gatvės restoranėlyje netoli Šv. Julijono Vargdienio bažnyčios ir ne tik aptarti svarbius darbus ir pomėgius, bet prie deserto paspėlioti apie melancholiškojo italo sveikatą, silpną ir pašlijusią prakeiktą sveikatą, kuri vis dėlto nesutrukdė jam pradėti naujos knygos apie Arčiboldį; telefonu Morinis pasakęs Peltjė (neaišku, juokais ar rimtai), kad tai bus svarbiausia knyga apie Arčiboldžio kūrybą ir ji kaip žuvis vedlė ilgai lydės juodąjį ryklį – taip jis pavadinęs vokiečių autoriaus kūrybą. Ir Peltjė, ir Espinosa apie Morinio literatūrinius tyrinėjimus atsiliepė pagarbiai, tačiau Peltjė žodžiai (išsakyti tarsi senoje pilyje ar po sena pilimi išraustoje belangėje) ramioje Galando gatvės restoranėlio aplinkoje nuskambėjo kažkaip grėsmingai ir tapo finaliniu to iš pagarbos ir pasitenkinimo kilusio vakarojimo akordu.

Peltjė ir Espinosos santykių su Moriniu tai nemaž neapkartino.

Visi trys jie vėl susitiko 1993-iaisiais Bolonijoje, vokiečių literatūros asamblėjoje, o Berlyno žurnalas „Literatūrinės studijos“ 46-ame numeryje išspausdino jų bendrą darbą – Arčiboldžio kūrybai skirtą monografiją. Jau nebe pirmą kartą jie bendradarbiavo su berlynietišku leidiniu. 44-ame numeryje pasirodė Espinosos straipsnis apie Dievo idėją Arčiboldžio ir Unamuno⁷ kūriniuose. 38-ame numeryje Morinis publikavo straipsnį apie vokiečių literatūros dėstymą Italijoje,

⁷ Miguel de Unamuno (1864–1936) – ispanų filosofas, rašytojas, visuomenės veikėjas, stambiausia vadinamosios 98-ųjų kartos figūra.

o 37-ame numeryje buvo nušviesta svarbiausių Prancūzijoje ir Europoje išleistų XX amžiaus vokiečių rašytojų vertimų apžvalga, ir tenka pridurti, jog tekstas sulaukė ne vieno protesto bei keleto netaktiškų išsišokimų.

Bet mus domina 46-as numeris, nes jame ne tik susiformavo dvi akivaizdžiai viena kitai priešiškos Arčiboldžio kritikų grupės (Peltjė, Morinis ir Espinosa prieš Švarcą, Borchmejerį ir Polį), – jame pasirodė ir Lizos Norton straipsnis, anot Peltjė, stulbinamas, anot Espinosos – puikiai argumentuotas, anot Morinio – įdomus ir (nors niekas jos to neprašė) kuo puikiausiai susišaukiantis su prancūzo, italo ir ispano tyrinėjimais, kuriuos ji ne sykį citavo savo straipsnyje, ir tai buvo įrodymas, kad yra nuodugnai susipažinusi su specializuotų žurnalų arba mažų leidyklų skelbtais jų darbais ir monografijomis.

Peltjė kilo mintis jai parašyti, bet galiausiai jis to nepadarė. Espinosa paskambino Peltjė ir paklausė, ar nevertėtų su ja susisiekti. Dvejonės paskatino juos atsiklausti Morinio nuomonės. Morinis nuo atsakymo susilaikė. Apie Lizą Norton buvo žinoma tik tiek, kad Londono universitete ji dėstė vokiečių kalbą ir literatūrą.

Vokiečių literatūros kongresas Brėmene praėjo audringai. Peltjė, remiamas sekundantų Morinio ir Espinosos, lyg Napoleonas prie Jenos, netikėtai puolė į ataką prieš Arčiboldžio kūrybos tyrinėtojus vokiečius, ir po Brėmeno barus bei kavines netrukus pasklido Polio, Švarco ir Borchmejerio vėliavų draiskanos. Viso to liudininkai, jaunieji literatūros dėstytojai vokiečiai, iš pradžių atrodė suglumę, o paskui santūriai prisijungė prie Peltjė ir jo draugų. Publikos dauguma – universiteto studentai, traukiniais ar autobusiukais atvykę iš Getingeno, – taip pat palaikė liepsningus ir glaustus Peltjė teiginius, atvirai ir be jokių varžymų, entuziastingai pasidavę džiugiai Peltjė ir Espinosos taip ginamai paskutinei (arba priešpaskutinei) dionisijų karnavalo egezezei. Po dviejų dienų Švarcas ir jo pakalikai surengė atsakomąjį puolimą. Arčiboldžio figūrai jie priešpriešino Heinrichą Biolį⁸. Kalbėjo apie atsakomybę. Arčiboldžio figūrai jie priešpriešino Uvę Jonsoną⁹. Kalbėjo apie kančią. Arčiboldžio figūrai jie priešpriešino

⁸ Heinrich Böll (1917–1985) – vienas įtakingiausių Vokietijos rašytojų po Antrojo pasaulinio karo, Nobelio literatūros premijos laureatas.

⁹ Uwe Johnson (1934–1984) – vokiečių rašytojas, redaktorius, scholastas.

Giunterį Grasą¹⁰. Kalbėjo apie pilietinę pareigą. Net ir Borchmejeris Arčiboldžio figūrai priešpriešino Fridrichą Diurenmatą¹¹ ir kalbėjo apie humorą, o tai Morinis įvardijo begėdiškumo viršūne. Tuomet pasirodė Liza Norton ir kaip Deze¹², kaip Lanas¹³, kaip šviesiaplaukė amazonė sugriovė kontrataką, taisyklingiausia, gal kiek greitoka vokiečių kalba moksliskai pasamprotavusi apie Grimelshauzeną¹⁴, Grifijų¹⁵ ir daugelį kitų, tarp jų ir Teoprastą Bombastą fon Hohenheimą, visame pasaulyje geriau žinomą Paracelso¹⁶ vardu.

Tą patį vakarą visi drauge vakarieniavo tamsioje gatvelėje įsikūrusioje siauroje ir pailgoje smuklėje, viename iš senų Hanzos stiliaus pastatų (kai kurie iš jų panėšėjo į apleistas nacių viešosios administracijos kontoros) netoli upės, prie kurios nusileido drėgnais, lietaus nupurkštais laiptais.

Baisesnių užėigų turbūt nebūna, pagalvojo Liza Norton, bet pasisėdėjimas buvo ilgas ir malonus, o nesuvaržytas ir šmaikštus Peltjė, Morinio ir Espinosos bendravimas leido Lizai Norton pasijusti laisvai ir patogiai. Nors buvo skaičiusi daugumą jų darbų, bet labiausiai (ir, tiesą pasakius, maloniai) nustebino tai, kad ir jiems buvo žinomi kai kurie jos darbai. Pokalbis vystėsi keturiais etapais: pirmiausia jie pasijuokė iš Lizos Norton pylos Borchmejeriui ir iš tolydžio stiprėjančio Borchmejerio pasibaisėjimo kaskart žiauresnėmis Lizos Norton atakomis, paskui kalbėjosi apie būsimus susitikimus, ypač apie vieną, itin keistą renginį, planuojamą Minesotos universitete, kuriame ketino susirinkti daugiau negu penki šimtai vokiečių literatūros dėstytojų, vertėjų

¹⁰ Günter Grass (1927–2015) – prozininkas, dramaturgas ir poetas. 1999 m. Nobelio literatūros premijos laureatas.

¹¹ Friedrich Josef Dürrenmatt (1921–1990) – žymus šveicarų dramaturgas, publicistas, dailininkas ekspresionistas. Rašė vokiečių kalba.

¹² Louis Charles Antoine Desaix (1768–1800) – divizijos generolas, Napoleono karų dalyvis, vienas geriausių Napoleono Bonaparto karvedžių.

¹³ Jean Lannes (1769–1809) – kunigaikštis, Prancūzijos maršalas, vienas talentingiausių ir gabiausių Napoleono karo vadų, Revoliucijos ir Napoleono karų dalyvis.

¹⁴ Hans Jacob Christoffel von Grimmelshausen (1622–1676) – vokiečių rašytojas, šelmių romano „Simplisicimo nuotyčiai“, įvardyto populiariausiu XVII a. vokiečių literatūros kūriniu, autorius.

¹⁵ Andreas Gryphius (1616–1664) – baroko epochos vokiečių poetas ir dramaturgas. Vienas iš garsiausių XVII a. sonetų kūrėjų.

¹⁶ Paracelsus (1493–1541) – šveicarų gydytojas ir filosofas.

ir žinovų, bet Morinio nuomone, tai galėjo būti iš piršto laužti gandai, paskui kalbėjosi apie Beno fon Arčiboldžio gyvenimą, apie kurį tiek mažai žinojo visi, pradėdant Peltjė ir baigiant Moriniu, kuris, paprastai tylus, šį vakarą sublizgėjo iškalba, jie vienas per kitą žėrė anekdotus bei paskalas, kelioliktą kartą lygino įvairius jau žinomus informacijos šaltinius ir, kaip prie mėgstamo kino filmo vis sugrižtantys fanai, spėliojo apie slaptą didžiojo rašytojo buveinę bei gyvenimą, pagaliau, vaikštinėdami drėgnomis švytinčiomis gatvėmis (vis nutvieskiamomis šviesos pliūpsnių, sakytum Brėmenas būtų aparatas, kuriuo tik kartkartėmis perbėga trumpi, ryškūs elektros impulsai) kiekvienas pasakojo apie save.

Visi keturi buvo viengungiai, ir tai jiems atrodė padrašinimo ženklas. Visi keturi gyveno vieni, tik Liza Norton kartais priimdavo į savo butą nuotykių ieškotoją brolių, kuris dirbo visuomeninėje organizacijoje ir į Angliją sugriždavo vos keliskart per metus. Visi keturi buvo atsidėję karjerai, nors Peltjė, Espinosa ir Morinis jau turėjo daktaro laipsnius, o du pirmieji jau vadovavo katedroms, Liza Norton dar tik rašė doktorantūros darbą ir net nesitikėjo tapti vokiečių filologijos katedros vedėja savo universitete.

Tą naktį prieš užmigdamas Peltjė jau nebeprišiminė kongreso peštynių, jis mąstė apie save, vaikštinėjančią paupio gatvėmis, ir apie greta jo einančią Lizą Norton, Espinosą, stumiantį Morinio vežimėlį, kaip jie visi juokėsi iš Brėmeno muzikantų gyvūnėlių, darniai ir smagiai įsitaisiusių vienas kitam ant nugaros ir stebeilijančių į kritikus ir į jų šešėlius, nutįsusius ant asfalto.

Nuo tos dienos ir to vakaro visi keturi kas savaitę reguliariai vienas kitam skambindavo, nepaisydami nei sąskaitų už telefoninius pokalbius, nei netinkamo laiko.

Kartais Liza Norton skambindavo Espinosai ir klausinėdavo apie Morinį, mat pasikalbėjusi su juo išvakarėse pastebėjo, kad jis šiek tiek prislėgtas. Tą pačią dieną Espinosa skambindavo Peltjė ir pranešdavo, jog, anot Lizos Norton, pablogėjo Morinio sveikata, į tai atsakydamas Peltjė skambindavo Moriniui ir be užuolankų domėdavosi jo sveikatos būkle, paskui drauge iš to pasišaipydavo (mat Morinis stengėsi niekada šia tema nekalbėti rimtai), persimesdavo keliais pastebėjimais apie darbą, idant vėliau, pavyzdžiui, kad ir vidurnaktį po skambučio anglei, pokalbio malonumą pratęstų kuklia, bet gurmaniška vakariene, patikinęs,

kad Morinis, kaip ir reikėjo tikėtis, laikosi puikiai, normaliai, stabiliai, ir kad tai, ką Liza Norton palaikė prislėgta nuotaika, tėra natūrali italo būseną, tiesiog jis jautriai reaguojas į klimato permainas (galbūt Turine buvo prastas oras, arba Morinis tą naktį susapnavo siaubingą košmarą), taip uždarydamas ratą, kad kitą dieną arba po kelių dienų be jokios priežasties viskas vėl prasidėtų nuo Morinio skambučio Espinosai tiesiog trumpam šnektelėti apie visiškai nereikšmingus dalykus, tokius kaip oras (sakytum Morinis su Espinosa irgi būtų perėmę kai kuriuos britiško dialogo įpročius), įdomesnius filmus, pasidalyti nešališkais komentarais apie naujas knygas, pagaliau, tas telefoninis pokalbis būdavo veikiau migdantis ar apatiškas, tad Espinosa jo klausėsi keistai arba apsimestina, bet draugiškai susidomėjęs, kad ir kaip ten būtų – kultūringai rodė susidomėjimą, bet Morinis į viską gilinasi smulkiai, tarsi tai būtų gyvybės ir mirties klausimas, o po kelių dienų arba kelių valandų vykdavo pokalbis maždaug tais pačiais klausimais: Espinosa užduodavo juos Lizai Norton, ji – Peltjė, o šis – tarsi grąžindavo Moriniui, kad po kelių dienų ir vėl viskas prasidėtų nuo pradžių, pakeičiant pokalbį perdėm specializuotu kodu, prasmingu ir reikšmingu Arčiboldžio kūryboje, į tekstą, potekstę ir paratakę, verbalinės ir materialios teritorijos užkariavimą paskutiniuose „Bizijaus“ puslapiuose, o šiuo atveju tai tas pats, kaip kalbėti apie kiną, rūpesčius vokiečių filologijos katedroje arba apie kiekvieno jų mieste nuo ryto iki vakaro be paliovos plaukiančius debesis.

Jie vėl susitiko 1994-ųjų pabaigoje, Avinjono Europos pokario literatūros kolokviume. Liza Norton su Moriniu dalyvavo stebėtojo teisėmis, nors abiejų kelionė buvo apmokėta iš universitetų fondų, o Peltjė su Espinosa pristatė kritinius straipsnius apie Arčiboldžio kūrybos reikšmę. Prancūzo darbe buvo nagrinėjamas izoliuotumas ir atotrūkis, regis, vainikuojantys daugumą Arčiboldžio knygų, lyginant su vokiečių, bet ne europietiška tradicija. Espinosos darbas, vienas iš jo įdomiausių, nagrinėjo Arčiboldžio paslaptinę, mat apie tą autorių niekas, netgi jo leidėjas, tariamai nieko nežinojo: jo knygų atvartuose niekada nepasirodė nuotrauka; jo biografiniai duomenys buvo minimalūs (1920 metais Prūsijoje gimęs vokiečių rašytojas), jo buvimo vietą gaubė paslaptis, nors kartą leidėjas netyčia vienam žurnalo „Spiegel“ apžvalgininkui prasitarė, kad keletą Arčiboldžio rankraščių

gavęs iš Sicilijos, bet nė vienas iš dar gyvų kolegų jo niekada nėra matęs, nebuvo ir jo biografijos vokiečių kalba, nors Arčimboldžio kūriniių pardavimo kreivė kilo vis aukštyn ir pačioje Vokietijoje, ir visoje Europoje, ir net Jungtinėse Valstijose, kur labai domimasi dingusiais rašytojais (dingusiais arba milijonieriais) arba legendomis apie dingusius rašytojus, ir jo kūriniai pradėjo plačiai plisti jau ne vien universitetų vokiečių filologijos katedrose, bet ir didelių miestų studentų miesteliuose ir už jų ribų, kur literatūros žodinė arba vizualinė formos buvo labai mėgstamos.

Vakarais Peltjė, Morinis, Espinosa ir Norton drauge eidavo pavalgyti, kartais prisijungdavo vienas kitas seniai pažįstamas vokiečių filologijos dėstytojas, bet ir jie gana anksti pasišalindavo į savo viešbučius arba, pasilikę iki vėlumos diskretiškai pasitraukdavo į antrą planą, tarsi suprasdami, kad keturkampė Arčimboldžio žinovų figūra neįveikiama ir tokių vėlų paros metą gali audringai atsigręžti prieš bet kokį pašalinį kišimąsi. Galiausiai jie visada likdavo keturiese nerūpestingai ir džiugiai vaikštinėti Avinjono gatvėmis, kaip vaikštinėdavo pajuodusiomis valstybinių įstaigų gatvėmis Brėmene ir kaip vaikštinės po būsimas margaspalves gatves ateityje: Liza Norton stumia Morinio vežimėlį, Peltjė eina jai iš kairės, Espinosa – iš dešinės, arba Peltjė stumia Morinio vežimėlį, Espinosa eina jam iš kairės, o Norton – priekyje, bet atbula, atsisukusi į juos, juokiasi visa savo dvidešimt šešerių metų pilnatve – tuo nuostabiu juoku jie netrukus išmoko užsikrėsti, nors iš tiesų jie mieliau ne juoktųsi, o vien žiūrėtų į ją; arba keturiese sustoję palei neaukštą mūro atitvarą prie legendomis apipintos upės, kitaip tariant, prie upės, kuri jau nebebuvo laukinė, kalbasi vienas kito nepertraukdami apie savo vokišką maniją, dalydamiesi nuomonėmis ir mėgaudamiesi vienas kito žiniomis, su ilgomis tylos pauzėmis, kurių net lietui nepavyksta sudrumsti.

Kai Peltjė 1994-ųjų pabaigoje sugrįžo iš Avinjono į Paryžių, kai įėjo į savo butą, pastatė ant grindų lagaminą ir uždarė duris, kai įsipylė stiklą viskio, atitraukė užuolaidas ir kitapus lango pamatė įprastą vaizdą – Bretėjaus aikštės fragmentą su UNESCO pastatu tolumoje, – kai nusivilko striukę ir perklausė pranešimus autoatsakiklyje, kai jį užvaldė snaudulys, o vokai apsunko, bet, užuot kritęs miegoti, jis nusirengė ir išsimaudė duše, kai susisupęs į baltą kone iki kulnų chalata įsijungė

kompiuterį, tik tuomet suprato, kaip jis ilgisi Lizos Norton ir kad viską būtų atidavęs už tai, kad dabar galėtų ne vien su ja kalbėtis, bet ir atsidurti lovoje, kad galėtų pasakyti, kaip stipriai ją myli, ir iš jos lūpų išgirstų atsaką į savo meilę.

Kažką panašaus pajuto ir Espinosa, tik, palyginti su Peltjė, buvo du nedideli skirtumai. Visų pirma tai, kad jis net nespėjęs grįžti į savo butą Madride jau pajuto poreikį būti su Liza Norton. Jau lėktuve suprato, kad ji yra ideali moteris, kurios visada ieškojęs, ir jį persmelkė kančia. Antras skirtumas buvo tas, kad tarp tų su angli susijusių idealių vaizdinių, viršgarsiniu greičiu besikeičiančių lėktuve, 700 kilometrų per valandą greičiu skraidinančiame jį Ispanijos link, buvo kur kas daugiau sekso scenų nei Peltjė įsivaizdavimuose.

O Morinis važiuodamas traukiniu iš Avinjono į Turiną perskaitė „Il Manifesto“ dienraščio savaitinį kultūros priedą, paskui užsnūdo, kol pora konduktorių (kurie padės jam išriedėti su vežimėliu į peroną) pranešė, kad traukinys atvyko į vietą.

O kokios mintys sukosi Lizos Norton galvoje, verčiau patylėti.

Vis dėlto šių Arčimboldžio kūrybos tyrinėtojų draugystė įprastinių rėmų nepakeitė, išliko nesudrumsčiama, turinti išskilesnę paskirtį, kuriai jie visi keturi pakluso, nors tai reiškė, kad jų asmeniniai norai atsidūrė antrame plane.

1995-aisiais jie susitiko Amsterdame, diskusijoje apie šiuolaikinę vokiečių literatūrą, vykusioje kaip dalis platesnės diskusijos, kuri išsivystė toje pačioje įstaigoje (tik skirtingose auditorijose) ir taip pat apėmė prancūzų, anglų ir italų literatūrą.

Turbūt nė nereikia sakyti, kad didžiausias susirinkusiųjų srautas nutekėjo į tą salę, kurioje buvo aptariama šiuolaikinė anglų literatūra, greta vokiečių literatūros salės, nuo šios atskirtos siena, kuri buvo aki-vaizdžiai ne iš akmens kaip anksčiau, o iš trapių plytų, nubaltintų plonu kalkių sluoksniu, todėl šūksniai ir erzelis, ypač anglų literatūros paskaitą nutraukiantys aplodismentai, vokiečių literatūros paskaitoje girdėjosi taip aiškiai, tarsi abi konferencijos, arba diskusijos, vyktų vienoje salėje arba anglai netgi tyčiotųsi ar nuolat sabotuotų vokiečių paskaitą, o gausiai susirinkusi publika, dalyvaujanti angliškoje (arba anglo-indiškoje) polemikoje, buvo akivaizdžiai intensyvesnė nei rimta ir negausi į vokišką paskaitą-diskusiją susirinkusi publika. Tačiau galiausiai tai davė

kur kas didesnės naudos, nes pašnekesiai akivaizdžiai produktyvesni nedideliame rate, kur visi klausosi ir mąsto, ir niekas nešūkauja, o kraštutiniu atveju pokalbiai būna tiesiog laisvesni negu gausiai susirinkusios auditorijos diskusijoje, kuriai nuolat kyla pavojus pavirsti mitingu arba – dėl neišvengiamų trumpų intarpų – tirada greitai suformuluojamų ir taip pat greitai pamirštamų šūkių.

Tačiau artėjant to reiškinių, arba diskusijos, kulminacijai reikia paminėti kai ką gana reikšmingo rezultatams. Tie patys organizatoriai, dėl laiko ar pinigų stokos nuošalyje palikę šiuolaikines ispanų, lenkų arba švedų literatūras, didžiąją lėšų dalį skyrė tokioms užgaidoms: užsimojo pasikviesti karališkosios šeimos narių arba anglų literatūros žvaigždžių, na, o už likusius pinigus pasikvietė tris prancūzų romanistus, po vieną italų poetą ir prozininką ir tris vokiečių rašytojus, iš kurių du pirmieji buvo Rytų ir Vakarų (dabar jau susijungusio) Berlyno romanistai, abudu – migloto autoriteto (į Amsterdamą atvyko traukiniu ir nemaž neprotestavo dėl apgyvendinimo vos trijų žvaigždučių viešbutyje), o trečias buvo ne visai aiškus tipas, apie kurį niekas nieko nežinojo, netgi Morinis, gana gerai išmanantis šiuolaikinę – ir čia aptarinėjamą, ir neaptarinėjamą – vokiečių literatūrą.

Šis nevysiškai aiškus rašytojas, švabas, pašnekesio (o gal diskusijos) metu prisiminė tuos laikus, kai ardavęs žurnalistikos dirvonus, kai užpildyti leidinių kultūrinius puslapius tekdavo kalbinti įvairiausio plauko kūrėjus, nelinkusius duoti interviu, o vėliau leidosi į prisiminimus apie laikus, kai teko dirbti kultūros propaguotoju atkampiose arba tiesiog pamirštose, tačiau kultūra besidominčiose savivaldybėse, ir staiga netikėtai buvo paminėtas Arčimboldis (galbūt įtakos tam turėjo prieš tai vykęs Espinosos ir Peltjė vedamas pašnekesys), su kuriuo susipažinęs kaip tik tuo metu, kai ėjo kultūros propaguotojo pareigas viename Fryzijos regione, šiauriau Villhelmshafeno, netoli Šiaurės jūros pakrantės ir Rytų Fryzų salyno, vietose, kur būdavo šalta, nepaprastai šalta, o dar labiau negu šaltis kaulus gėlė druskos prisodrinta drėgmė, ir išgyventi žiemą buvo tik du būdai: prasigerti ir susigriebti kepenų cirozę arba savivaldybės aktų salėje klausytis muzikos (paprastai atvykdavo mėgėjų kameriniai kvartetai), arba dalyvauti pašnekesiuose su kitų regionų rašytojais, apsilankančiais už simbolinį mokestį: juos apgyvendindavo vieninteliame miestelio pensione ir įteikdavo po keliolika markių kelionės išlaidoms traukiniu, visiškai nepanašiu į šiuolaikinius

Vokietijos traukinius, bet galbūt žmonės juose anuomet būdavo šnekėsniai, labiau išprusę, jautresni artimui savo, pagaliau, gavęs apmokėjimą arba pardavęs vieną kitą savo knygą, atskaičius išlaidas už transportą, rašytojas dar parsiveždavo namo (neretai tai būdavo tiesiog viešbučio kambarėlis Frankfurte ar Kelne) šiek tiek grynujų, kartais tie prozininkai ir poetai, ypač poetai, perskaitę keletą puslapių ir atsakę į vietos žmonių klausimus, susirentę, kaip sakoma, savo stendukus, pelnydavosi keletą papildomų markių, anuomet tokia veikla būdavo gana gerai vertinama, nes jeigu žmonėms patikdavo, ką rašytojas skaito, arba skaitiniai juos suintriguodavo, pralinksmindavo arba priversdavo susimąstyti, tada būdavo nuperkama keletas knygų, kartais tiesiog kaip prisiminimas apie tą maloniai praleistą vakarą, kai Fryzijos miestelio skersgatviuose stūgandavo į ožio ragą stingdantis vėjas, kad už kelių savaitių po renginio kiekvienas dar sykį namuose perskaitytų patikusį eilėraščių ar apsakymą, retsykiais net prie aliejinės lempos, nes elektra būdavo ne visada, karas tik neseniai pasibaigęs, dar tebežiojėjo socialinės ir ekonominės žaizdos, žodžiu, maždaug taip pat, kaip literatūra skaitoma ir šiais laikais, išskyrus tai, kad išstatytos knygos anuomet būdavo išleistos savo lėšomis, o dabar stendus sumontuoja ne patys rašytojai, o leidyklos; taigi vienas iš tų rašytojų, apsilankusių miestelyje, kuriame švabas atsakingai rūpinosi kultūros propagavimu, buvo Benas fon Arčiboldis, tokios pat svarbos rašytojas kaip Gustavas Heleris, Raineris Kūlis arba Vilhelmas Frainas (Morinis vėliau bergždžiai ieškojo šių rašytojų enciklopedijose), tik kad knygų jis neatsivežė, o perskaitė du savo antrojo, dar nebaigto, romano skyrius. Švabas prisiminė, kad pirmasis jo romanas tais metais buvo išleistas Hamburge, nors pats jo nebuvo skaitęs, bet tas pirmasis romanas jau egzistavo, pridūrė švabas, ir Arčiboldis, tarsi norėdamas išsklaidyti įtarimus, turėjo vieną egzempliorių. Tai buvo nedidukas, maždaug šimto, gal šimto dvidešimties ar šimto dvidešimt penkių puslapių, romanas, ir jį Arčiboldis laikė švarko kišenėje, bet, kas keisčiausia, švabas aiškiau prisiminė patį švarką, o ne tą jo kišenėje pūpsančią knygą, tokį aptriušusį, apglamžytą tomelių nučiurusiais viršeliais, kažkada ryškios dramblio kaulo arba blausaus kviečių geltonumo spalvos, arba vos įžvelgiamo auksinio atspalvio, bet jau praradusio bet kokią spalvą ir atspalvį, likęs vien pavadinimas, autoriaus pavardė ir leidyklos logotipas, bet va, švarkas tai buvo nepamirštamas: juodas, odinis su aukštais

atlapais, atsakančiai gera apsauga nuo lietaus ir sniego, gana platus, kad po juo galima būtų pasivilkėti megztinį, ar netgi du storus megztinius, ir to nesimatytų; su horizontaliomis kišenėmis abejose pusėse ir keturių sagų eile, nei didelių, nei mažų, prisiūtų lyg ir meškeriojimo valu. Švarkas man kažkodėl priminė tokius, kokiais vilkėdavo kai kurie Gestapo policininkai, nors tais metais odiniai švarkai buvo madingi, ir kiekvienas turįs pakankamai šlamančių ar tokį paveldėjęs vilkėdavo nekvairšindamas galvos, ką jo švarkas primena, ir šis Fryzijos kaimelyje apsilankęs autorius buvo jaunasis Benas fon Arčiboldis, maždaug dvidešimt devynerių ar trisdešimtmetis Benas fon Arčiboldis, tai tikrai buvo jis, ir kaip tik tam švabui teko važiuoti pasitikti jo geležinkelio stotyje ir atgabenti į pensioną, jiedu pasikalbėjo, koks blogas čia oras, o paskui jis palydėjo Arčiboldį į meriją, čia šis nesistatė jokio stendo, bet perskaitė du skyrius iš dar nebaigto romano, po visko jie dar pavakarieniavo kaimelio smuklėje drauge su mokytoja ir viena našle, kuri labiau už literatūrą mėgo muziką ir daile, tačiau tokioje situacijoje, kai nei muzikos, nei dailės renginių nebuvo, ji nesibodėjo ir literatūrine vakarone, ir būtent toji ponia tam tikra prasme palaikė pokalbį per vakarienę (dešrelės su bulvėmis, užgeriant alumi: nei laikmetis, nei merijos biudžetas didesnių išlaidų nenumatė, pridūrė švabas), nors nevisiškai tikslu sakyti „palaikė pokalbį“, gal veikiau vadovavo pokalbiui arba stipriai laikė pokalbio vairą, o aplink stalą sėdintys vyrai – sūdyta žuvimi prekiaujantis mero sekretorius, senyvo amžiaus mokytojas, be paliovos knapsintis net ir su šakute rankoje, ir savivaldybės darbuotojas, simpatiškas berniokas ir geras švabo bičiulis Francas, – pritariamai linkčiodami stengėsi neprieštarauti tai pavojingai našlei, savo meniniu išprusimu lenkiančiai visus, net ir švabą, nes ji buvo apkeliavusi Italiją ir Prancūziją, kartą 1927 ar 1928 metais netgi dalyvavusi neužmirštamame kruize į Buenos Aires, kai tas miestas buvo tikra mėsos imperija, o iš uosto išplaukdavo mėsa užpildyti šaldomieji laivai, tikrai išpūdingas reginys: šimtai laivų atplaukdavo tušti, o į visas pasaulio puses išplaukdavo su tonomis mėsos, ir kai ta ponia, apsnūdusi, pajutusi pykinimą ar šiaip širdgėlą, naktį užlipo ant denio, pakako atsiremti į turėklus ir leisti akims apsiprasti, ir uosto reginys ją taip sukretė, kad akimirksniu išgaravo visi miegai, visas blogumas ir toji širdgėla, nes nervų sistemai pakako jėgų tik besąlygiškai atsiduoti tam reginiui: zujantys it skruzdėlės imigrantai į laivų triumus krovė tūkstančių negyvų galvijų

mėsą, paletes su tūkstančiais paaukotų veršiukų, – ir tam padūmavusiam ūkui, kiekvieną uosto užkaborį nuo aušros iki pat sutemų ir netgi naktimis nudažančiam purpurine kepsnio su krauju, žlėgtainio, išpjosvos ir vos apskrudusių šonkauliukų spalva, bet visa laimė, kad ponias, anuomet dar ne našlė, tą vaizdą matė tik pirmąją naktį, vėliau, kai laivas prisišvartavo, jie apsistojo viename iš prabangiausių Buenos Airių viešbučių, lankėsi operoje, paskui – ūkyje, kur jos vyras, puikus raitelis, sutiko palenktyniauti su sodybos šeimininko sūnumi, bet šis pralošė, paskui – su vienu gauču, šeimininko sūnaus patikėtiniu, tik jį irgi aplenkė, paskui – su šešiolikmečiu to gaučo sūnumi, lieknu it nendrė piemeniu žvitriomis akimis, tokiomis žvitriomis, kad ponias pažvelgus į jį jaunas gaučas nunarino galvą, o paskui kilstelėjęs pažvelgė su tokia pagieža, kuri užgavo ponias – tik pamanyk, koks įžūlus snarglius, o jos vyras nusijuokė ir vokiškai pasakė: padarei vaikiui išpūdį, nors ponias visiškai neatrodė juokinga, paskui jaunas gaučas šoko ant žirgo, ir jie du su jos vyru pasileido šuoliais, ir koks dailus atrodė jis šuoliuodamas, su koku įkarščiu laikėsi balne, galima sakyti, kone prilipęs prie žirgo sprando, jam žliaugė prakaitas, pliekė žirgą, bet galiausiai lenktynes laimėjo jos vyras, nenuostabu, juk jis – buvęs kavalerijos pulko vadas, todėl ir sodybos šeimininkas, ir jo sūnus, tie garbingi pralaimėtojai, atsistoję plojo jam katučių, jų pavyzdžiu pasekė ir kiti svečiai, koks geras raitelis tasai vokietis, neįtikėtinai geras, nors kai jaunas gaučas pasiekė finišą, tai yra sodybos vartus, jo veido išraiška anaipatol nebuvo kaip garbingai pralaimėjusio, jame atsispindėjo veikiau nusivylimas ir nepasitenkinimas, o akys buvo nudurtos žemyn, ir kai vyrai šnekučiuodamiesi prancūziškai sugrįžo nuo vartų atsigaivinti taure atšaldyto šampano, o jaunas gaučas liko vienas, ponias prisiartinio prie jo, kairiąja ranka laikančio už pavadžio žirgą – tą, ant kurio jojo vokietis, jaunojo gaučo tėvas jau vedė į tvartą kiemo tulumoje, – ir jam nesuprantama kalba paguodė, esą jis jojo labai puikiai, bet jos vyras irgi buvo puikus ir labiau patyręs raitelis, tie žodžiai jaunajam gaučiui skambėjo lyg iš mėnulio, priminė plaukiančius debesis, kurie gožė tą mėnulį ir pranašavo kažkokią iš lėto kylančią audrą, ir tuomet jaunas gaučas plėšriu žvilgsniu dėbtelėjo į ponias iš padilbų, pasirengęs suvaryti peilį žemiau juostos, paskui truktelėti iki krūtų, atverti virškinamąjį traktą, ir jo, nepatyrusio mėsininko, žvilgsnis, prisiminė ponias, švytėjo keistu spindesiu, bet tai jos nesutrikdė; kai jaunas gaučas paėmė už rankos ir

nusivedė į kitą namo pusę, ji paklusniai nusekė iš paskos ten, kur stovėjo kaldintos geležies pavėsinė, apsupta gėlynų ir medžių, poniai dar niekada nematyti, arba tą akimirką jai atrodė, kad nematyti, ji netgi pastebėjo parke akmeninį fontaną, kurio viduryje buvo besijuokiantis ir ant vienos kojytės šokantis cherubinas čiabuvių veido bruožais, toks pusiau europietis, pusiau kanibalas, iškaltas iš vientiso juodo marmuro gabalo, kuri be perstojo prausė trys jam iš po kojų trykštančios srovės, ir kuriuo poniai ir jaunasis gaučas ilgokai grožėjosi, kol atėjo tolimesnė sodybos šeimininko giminaitė (arba viena iš sugulovių, kurią sodybos šeimininkas pamiršo tarp daugybės atminties klosčių) ir įsakmiai atsainiu tonu angliškai pranešė, kad jos vyras jau ilgokai jos ieško, ir tuomet poniai išsikišo tai tolimai giminaitėi į parankę ir norėjo skubiai išeiti iš to užkerėto parko, bet jaunasis gaučas pašaukė ją, o gal jai tik pasirodė, ir kai atsisuko, sušnypštė jai kelis neaiškius žodžius, poniai paglostė jo galvą ir paklausė tos giminaitės, ką jaunasis gaučas pasakęs, o jos pirštai tuo tarpu paniro į šiurkščias jo plaukų virves; giminaitė, regis, dvejojo, bet poniai, kuri negalėjo pakęsti nei melo, nei užuominų, pareikalavo, kad ši tučtuojau teisingai išverstų, ir giminaitė neprieštaravo: jaunasis gaučas pasakė... gaučas pasakė... kad šeimininkas... viską sutvarkė taip, kad jos vyras išloštų dvi paskutines lenktynes; paskui giminaitė nutilo, o jaunasis gaučas pasišalino, kita parko puse tempdamas už pavadžio žirgą, o poniai vėl sugrižo į šventinį šurmulį, bet nebegalėjo liautis galvojusi, ką jai prisipažino tas Dievo vaikas jaunasis gaučas, bet kad ir kiek galvojo, jaunojo gaučo žodžiai jai taip ir liko viso pokylio metu neįminta mįslė, ji kamavo ją ir neleido užmigti, privertė neramiai vartytis lovoje ir elgtis šiurkščiai ne tik per ilgą pasijodinėjimą ir kepant mėsą ant žarijų, bet neapleido ir grįžus į Buenos Aires, ir dienomis, kurias praleido viešbutyje arba per Vokietijos, Anglijos ar Ekvadoro ambasadų surengtus priėmimus, o įminė ją tik tada, kai laivas jau senokai plukdė ją Europos link, įminė tą mįslę vieną naktį, bene ketvirtą valandą paryčiais, kai išėjusi prasivaikščioti ant denio nežinojo, ir jai nerūpėjo, nei kokioje lygiagretėje, nei kokioje ilgumoje esanti, apsupta arba pusiau apsupta 106 200 000 kvadratinių metrų sūraus vandens, ir kaip tik tada, kai pirmame pirmos klasės keleivių denyje prisidėgė cigaretę, išmeigė žvilgsnį į platybes jūros, kurios nematė, bet kurią girdėjo, toji mįslė stebuklingai jai paaiškėjo, ir kaip tik toje istorijos vietoje, pasakojo švabas, ta anuomet turtinga, įtakinga ir (bent jau savaip) išmintinga Fryzijos

ponia nutilo, ir toje nykioje pokario laikų smuklėje įsivyravo pamaldi, kone prietaringa tyla, ir visi pasijuto kažkaip nejaukiai, todėl suskubo grandyti dešrelių su bulvėmis likučius, iš ąsočių ištuštino paskutinį alų, lyg baimindamiesi, kad ponია staiga užkauks lyg furija, o tada skubiai susiruošė eiti, kad pakeliui į namus juos šildytų prikimšti skilviai.

Tuomet ponia prašneko.

– Ar kas nors galėtų įminti mįslę?

Paklausė nežiūrėdama į juos ir neklausdama nė vieno konkrečiai.

– Ar kas nors iš jūsų žino mįslės įminimą? Ar kuris nors suprato te? Ar yra šiame kaime bent vienas žmogus, galintis pakuždėti, kaip ją išnarplioti?

Visa tai ji pasakė įsmeigusiai akis į lėkštę, kurioje jos dešrelė su bulvėmis liko beveik nepaliestos.

Tuomet Arčiboldis, kuris poniai kalbant nunarinęs galvą valgė, tyliu balsu pasakė, jog tai buvęs svetingumo poelgis, nes sodybos šeimininkas ir jo sūnus tikėjosi, kad pirmąsias lenktynes tos ponios vyras pralaimės, todėl jie surengė jas antrą ir trečią kartą, kad buvęs kavalerijos kapitonas laimėtų. Tada ponia nusijuokė ir pažvelgusi jam į akis paklausė, kodėl jos vyras laimėjo pirmąsias lenktynes.

– Bet kodėl? Pasakykite, – susidomėjo ponia.

– Todėl, kad paskutinę akimirką šeimininko sūnus, veikiausiai turėjęs geresnį balną už ponios vyro, pajuto kažką panašaus į gailėstį. Kitaip tariant, jis sutiko pralaimėti dėl judviejų su tėvu surengtos šventės. Reikėjo nusileisti svečiui viskuo, net ir pergale ant žirgo, ir kažkokiu būdu visi aplinkui suprato, kad taip ir turi būti, net ir toji moteris, atėjusi jūsų ieškoti, visi, išskyrus jaunąjį gaučą.

– Ir tai viskas? – paklausė ponia.

– Tik ne jaunajam gaučiui. Manau, jei būtumėte pasilikusi su juo ilgiau, jis būtų jus nužudęs, tai taip pat būtų pralaimėjimas, tik gal nevisiškai toks, kokio siekė šeimininkas su sūnumi.

Tada ponia atsistojo, padėkojo už vakaronę ir išėjo.

– Po kelių minučių, – pasakojo švabas, – aš palydėjau Arčiboldį į pensiją. Kai kitą rytą atėjau pavėžėti į geležinkelio stotį, jo jau nebebuvo.

Koks nepaprastas švabas, pasakė Espinosa. Norėčiau su juo susitikti, pritarė Peltjė. Tik pasistenkite neužspėsti jo į kampa, nepradėkite